

TÁRSASÁGI HÍREK – BESZÁMOLÓ

TAR IBOLYA

NERO-KIÁLLÍTÁS TRIERBEN

A közelmúltban Európában két nagy Nero-kiállítást rendeztek: 2011. április 11-től szeptember 18-ig Rómában több helyszínen: a Palatinuson, a Colosseumban és a Forum Romanumon, itt részben épületeken kívül, részben a Curia Iuliában és a Romulus-templomban. A kiállítás egyik deklarált célja volt, hogy új megvilágításba helyezze Nero alakját. Ennek két meghatározó pontja Nero építkezéseinek hangsúlyozott bemutatása volt a Colosseumban a régészeti feltárások alapján és animációs rekonstrukciókkal, másrészt Nero életének képi bemutatása kora gyermekkorától kezdve – ragyogó portrészorozattal –, tehát nem csupán az eddig nagyobb súlyt kapott kései uralkodói korszakból származó szobrokkal.

Ennél nagyobb szenzáció volt – már csak a helyszín miatt is – az elmúlt évben többéves előkészítő munkával Trierben létrehozott, 2016. május 14-től október 16-ig megtekinthető *Nero – Kaiser, Künstler und Tyrann* című kiállítás. A kiállítás időpontját nem a rómaihoz képest öt évnyi különbség, hanem az határozta meg, hogy Trier ebben az évben ünnepelte UNESCO-világörökség címének 30 éves évfordulóját mint Németország legrégebbi városa, a római kori Augusta Treverorum, a késő antik császári központ örököse. S ennek jegyében létrehozták Közép-Európa első nagy és kitűnően összeállított Nero-kiállítását, mely ugyancsak azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a megszokottól eltérő Nero-képet közvetítsen a legújabb kutatási eredmények felhasználásával. Egy olyan képet, amely hozzájárul ahhoz, hogy Neróban ne csupán az őrült, véres zsarnokot, a keresztényüldözőt lássuk, hanem uralkodásának pozitív aspektusait is értékelhessük, személyiségét árnyaltabban szemlélhessük, és jobban tudatosíthassuk, hogy Nero a nép körében még évszázadok múlva is népszerű volt a hivatalos *damnatio memoriae* ellenére. Ennek kezdete Nero életének legutolsó szakaszára megy vissza. Kr. u. 68 március 19-én az akkor Nápolyban tartózkodó Nero tudomást szerzett Gaius Lucius Vindex szenátor felkeléséről, aki Galliában százezres sereggel fordult Nero ellen. A császár még ennek hallatára sem tért vissza nyomban Rómába, hanem inkább a színházban felállítandó víziorgonával foglalkozott. Áprilisban Galba is elpártolt Nerótól, őt követte a katonaság, végül maga a testőrgárda is. Június 8-án a szenátus a haza ellenségévé nyilvánította Nerót, aki ekkor intézője, Phaon birtokára menekült, másnap reggel pedig (segítséggel) öngyilkosságot követett el. Temetéséről két dajkája és Acte – utóbbi saját költségén – gondoskodott, és a Mars-mezőn a családi sírboltban helyezték el. Nero utolsó éveinek negatív értékelése mellett ez határozta meg véglegesen Nero „hivatalos”

megítélését, és a történetírók – mint Tacitus, Suetonius, Cassius Dio – ennek fényében írták le Nero uralkodását, amely ábrázolásukban a rettenetek sora volt.

Nero többet törődött művészetével, mint az *imperiummal* – gondoljunk csak utolsó szavaira, melyekkel a vele elvesző művészt siratta. Kr. u. 66–67-ben másfél éves utazásra ment Görögországba rendkívül nagy kísérettel, ahol színpadokon és kocsihajtóként is fellépett. „Zsákmány” gyanánt 1808 művészeti versenyen elnyert arany babérokoszorúval tért vissza Rómába, ami a kortársak és a hivatalos felfogás szerint bősztően tradícióellenes volt. A kiállítás ezt a kettősséget állította középpontba, a szenátus és a nép körében tapasztalható kortársi és halála utáni visszhangra kérdezett rá. A tömeg szerette, az arisztokrácia gyűlölte Nerót.

A kiállítás három helyszíne révén tematikailag is elkülönült az anyag. A legátfogóbb összeállítást a trieri Rheinisches Landesmuseumban lehetett megtekinteni a teljes kiállítást is fémjelző *Nero – Kaiser, Künstler und Tyrann* címen. Itt 14 teremben, kronológiai rendben mutatták be Nero pályafutását. A 430 kiállított tételt Németországon kívül 15 országból, több mint 90 intézményből gyűjtötték egybe (tőlünk Paksról), olykor raktárak mélyéből. A múzeum lépcsőin felfelé haladva a „főszereplő”, Nero mellszobra – életrajzi adatokkal – fogadta a látogatót, majd a lépcső tetején súlyos, vörös függöny mögött Nero éneklését hallhatta Peter Ustinov előadásában az 1951-es *Quo vadis* című filmből, hogy azután a hatásosan elrendezett tárgyakra összpontosító megvilágításban végigjárja a 14 termet, megismerendő Nero személyét és uralkodását a tárgyi emlékek és a legfontosabb – igen jól válogatott – irodalmi források tükrében. Minden terem bejáratánál informatív bevezető szövegek szerepeltek az ott következő témához. A vitatott epizódokat (pl. Róma felgyújtása, tudatos keresztényüldözés) a kutatás legújabb állása szerint taglalták, kritikus vitában az antik szerzőkkel. Szobrok, mellszobrok, mozaikok, falfestmények, reliefek, érmek, medaillonok, rekonstrukciók és visszafogott animációk adtak képet a látogatóknak Nero életének különböző korszakairól a gyermekkori – ifjúkori neveltetéstől kezdve, s ahol a téma kínálta, művelődéstörténeti tárgyi emlékekkel kiegészítve (pl. írószerekkel – egy Pompeiiből származó írószereket ábrázoló falfestményrészlet előtt) és természetesen a nevelő, Seneca mellszobrával. E korszakkal kapcsolatos egyik legkiemelkedőbb kiállítási darab a Kr. u. 51–54 tájáról való, Louvreból kölcsönzött szobor, mely Nerót még gyermekként, amulettel nyakában, kezében papirusztekercset tartva ábrázolja. Arcáról és tartásából akaratosságot lehet leolvasni, uralkodói ambíciókat azonban kevésbé. E szobor köré a rendezők olyan tárgyakat csoportosítottak, melyek Agrippina hatalmi manővereiről tanúskodnak, hogy hogyan próbálta Nero politikai karrierjét segíteni – ezzel is hangsúlyozandó, hogy Nero irodalmi-művészi érdeklődése (és hozzáteendő, hogy kocsiversenyek iránti rajongása) volt az elsődleges a hatalomvágyhoz képest.

A kiállított érmék tanúsága szerint Nero uralomra kerülésének néhány hónapja után igyekszik domináns anyját, Agrippinát háttérbe szorítani (az egymás mellettségből egymás mögöttség lesz). Senecával és Burrusszal (akiket szintén megjelenít a kiállítás) a háttérben uralkodásának első éveit pozitív visszhangot keltettek, első sorban már ekkor is a nép körében, de náluk Nero népszerűsége évszázadokkal túlélte

a császárt. A kiállítás e vonatkozásban különösen hangsúlyozta a szenátushoz közel álló szerzők és az archeológiai leletek közti különbséget. A tükrök, hátoldalukon Nero képmásával, a kései antikvitásban kedvelt kontorniáták (saját kezűleg készített érmék), melyeket valószínűleg újévi ajándékként adtak, ugyancsak feltűnő gyakorisággal Nero-fejfel díszítve illusztrálták ezt a Nero halála után még 300 évvel később is tapasztalható népszerűséget.

Az Agrippina túlsúlyától menekülő Nero megszokott képét mint elvetemült anyagyilkosét Nero emancipációs törekvéseinek és Agrippina visszafoghatatlan dominanciaigényének hangsúlyozásával némiképp relativizálta a kiállítás az új Nero-kép kialakításának jegyében.

A Rómát felgyújtó császár alakját – amely a Nero-tradíció egyik leghangsúlyosabb vonulata, ahogyan a másik kiállításrészben látjuk – korrigálják a történeti tények és leletek: Nero a tűzvész kitörésekor, Kr. u. 64 július 18–19 éjszakáján Antiumban tartózkodott, s az erről szóló hírt megkapván Rómába ment, ahol megszervezte a mentési munkálatokat, és megnyitatta kertjeit a tűzvész károsultjai előtt. Az újjáépítési tervek és munkálatok, valamint az akkor készült vízvezetékcsövek bemutatásával illusztrálta ezt a kiállítás, természetesen magát a tűzvészt is, többek közt a legújabb, a Colosseum nyugati részén folyó ásátások leleteivel (félíg olvadt vasrácsok, égésnyomokat viselő edények).

Az építkezések kapcsán hangsúlyos szerepet kapott a kiállításon a Domus Aurea bemutatása alaprajzok, animációs körbejárás és tárgyi emlékek segítségével. Külön termet képezett a Domus Aurea hatásosan rekonstruált nyolcszögletű étkezője, forgó kupolával, rajta az égbolt ábrázolásával, aláhulló virágszirmokkal, madárcsicsergéssel.

Nero, a művész is külön termet kapott kortárs zeneszerszámok, egy Pompeiiből való hatalmas kürt, egy víziorgona részei, kis fuvolák, márvány színházi maszkok, egy lantos Apollo-szobor bemutatásával. (Nerónak a felkelés kitörésekor az fájt legjobban, hogy pamfletet írtak lantjátékáról.)

Asszonyokhoz való viszonya és saját női szerepben való fellépése szintén szerepelt a feleségekhez, valamint Actéhoz kapcsolódó képi és írásos anyag prezentációja révén. A női szereppel kapcsolatban a genderfogalom sem maradhatott ki, antik „genderjártéknak” nevezve Nero női szerepbe való bújását; más megközelítésben ezt viszont úgy értelmezve, hogy Nero istenek módjára változtatta nemét, így, noha a császárok csak haláluk után istenültek meg, Nero saját szemében már életében azzá vált, akárcsak a művészet révén (Nero = Apollo). Mint a Kr. u. 66–67-es görögországi utazás is érzékelteti, Nero uralkodásának utolsó fázisában sokkal inkább saját művészi és sportbeli teljesítményeire összpontosított, semmint a birodalom ügyeire. Érdekes adalék volt egy kiállított görög feliratos sztélé, az Akraiphiából való *edictum libertatis* – ezen az szerepel, hogy Nero adómentességet ad a görögöknek (nyilván nem elsősorban politikai megfontolásból), továbbá rajta állnak a császárnak adományozott megtisztelő címek.

A kiállítás egyik kiemelkedő darabja volt a *clipeus virtutis* Arles-ből való antik másolata is. Nero maga nem büszkélkedhetett katonai erényekkel – a katonaság fel is róttá neki, hogy egyetlen hadjáratot sem vezetett életében.

Noha Nero soha nem járt az Alpoktól északra, halála után a Rajna és a Mosel vidékén felkelések törtek ki. A treverek és a batávok a császári hatalomért versengőkhöz való viszonyuknak megfelelően egymás ellen is küzdöttek, végül egyaránt szétmorzsolódtak a konkurens (Vitellius és Vespasianus) közti harcban. A kiállítás utolsó része a helyi történelem eme aspektusával foglalkozott, bemutatva az ottani ásatások legújabb leleteit, melyek az Augusta Treverorumért folytatott véres harcokról tanúskodnak.

A kiállítás valóban új színekkel gyarapította a Nero-képet, illetve élesebb fényt vetett az eddig elhanyagoltabb területekre. Összességében igen jól és hatásosan felépített, információban gazdag és az animációs megoldásokat a szükségesnél és hasznosnál nem jobban bevonó, jelentős kiállítást láthattunk.

A második helyszín a Museum am Dom volt, itt a hely szellemének megfelelően a *Nero und die Christen* kiállításrész kapott helyet. Az itt bemutatott anyag a maga 130 tételével a Róma égését követő keresztényüldözésekből indult ki. A kortárs közvélekedés szerint Nero gyújtotta fel Rómát új építkezései kedvéért. A császár, hogy a gyanút elhárítsa magától, a keresztényeket vádolta meg gyújtogatással. A kiállítás feltett kérdése: miért éppen a keresztényeket? A magyarázathoz a *religio Romanát* szembeállították az akkor már elfogadott zsidó vallással és a csupán jelentéktelen szektának tartott kereszténységgel. XVIII–XIX. századi történelmi festmények, hivatkozások, illetve idézetek Sienkiewicz *Quo vadis*ából illusztrálták a keresztényüldözéseket, bőséges mennyiségű és kimerítő tartalmú poszterrel kiegészítve. Még Nero korához kapcsolódnak, de már nem őt a középpontba állítva a Péter és Pál apostol mártíriumát ábrázoló képek. Mint-hogy a középkorban ez az oltárképek kedvelt motívuma volt, a bemutatott tételek is a XV. századtól indultak (pl. Stefan Lochner Péter keresztre feszítését és Pál lefejezését ábrázoló táblaképei). De láthatók voltak egyéb Péterrel és Pállal kapcsolatos korábbi tételek is, pl. egy IV. századi, Aquileiából származó relief a két apostol profilképével vagy egy ugyancsak IV. századi üvegedény, melynek alján aranyfóliából kiképezve Mária és oldalán a két apostol szerepel. Ezt követően a kiállítás még inkább eltávolodott eredeti témájától, és a későbbi szisztematikus keresztényüldözéseket mutatta be egészen Diocletianus koráig, nagy teret szentelve a különböző mártíriumok ábrázolásának. Ez és részben a magyarázatok azt sugallták, hogy már Nerótól kezdve azonos volt a keresztényüldözések eredője, és hogy fejlődéstörténeti kontinuitást lehet kimutatni, holott a Nero-korít – minden szörnyűsége ellenére – inkább véletlenszerűnek és spontánnak lehet nevezni (jelentéktelen szekta bűnbakká tétele).

Erősítette a benyomást, hogy Nero csak kiindulási pont és nem a kiállítás valódi tárgya, az a körülmény, hogy aktualitások, a kortárs vallási üldözések is szóba (képbe) kerültek. Nero és az utána következő keresztényüldözések talán találóbb cím lehetett volna. Egészében véve igen változatos képi és írásos anyaggal (festmények, metszetek, szobrok, feliratok és egyéb tárgyak) lehetett találkozni. Közvetlenül a kiállítás bejáratával szemben állították ki a maga nemében pikánsnak is mondható darabot: a mindeni dóm kincstárából való XVI. századi gyönyörűen megmunkált keresztet, melynek hátoldalát egy késő-antik kámea díszíti Nero ábrázolásával, alatta a dóm patrónusának, Szent Gorgoniusnak teljes alakos vésett képével. A kámea keresztbe illesztőjének nyíl-

ván sejtelve sem volt arról, hogy épp a kereszténység egyik fő ellenségének tartott Nero képmását helyezi a keresztre.

A kiállítás harmadik részét a Porta Nigrához kapcsolódó Simeonstiftben helyezték el, amely városi múzeumként működik. Ennek címe *Lust und Verbrechen. Der Mythos Nero in der Kunst*. 214 tételt állítottak ki. Ha a közkeletű Nero-képet ma is a 'gyűjtogató', az 'anyagilkos', az 'örült költő', 'feleségek gyilkosa' címkék határozzák meg, ezt nem annyira az antik szerzők ismeretének, hanem a különböző művészeti ágakban megjelenített Nero-képnek lehet tulajdonítani. Az itteni kiállítás egyrészt a különböző művészeti műfajok (film, színház, opera, irodalom, képzőművészet), másrészt a Nero életében valamilyen szerepet játszó alakok (ellenfelek, kivégzettek, Agrippina, Seneca, Burrus, feleségek) szerint tagolódott. A gyűjtogatás és keresztényüldözés témája természetesen itt sem maradt ki.

Meglepően sok film foglalkozott Neróval – ezek nem csupán a *Quo vadis* adaptációi voltak –, amit a több tucatnyi filmplakáttal tettek érzékelhetővé. A teljes kiállítás több évszázad anyagából állt össze, középkori kódexillusztrációktól egészen 2000-ig. Borzongató volt a *Roman de la Rose* 1519-es, I. Ferenc számára készült kéziratának egyik képe: Nero „boncasztalon” fekvő anyjának holttestét szemléli. De kettejük kapcsolata sokkal szelídebb változatban is megjelenítődött egy XIX. századi szobron: Agrippina kézen fogva vezeti a gyermek Nerót. A IX. századi *Drago-sacramentum* valószínűleg az első kódexábrázolás, ahol szerepel Nero. A „D” iniciáléjában kétszer is megjelenik, külön Péter, külön Pál mártíriumával kapcsolatban. Simon mágus legendája 3 medailonnak is a témája, valamint a jóval későbbi, 1623-as festménynek, L. Bramer *Simon mágus lezuhanása* című képének. Az ábrázolások általában az antik szerzők ismeretéről tanúskodnak, például Boccaccio *De mulieribus claris*ának 1496-os Robinet Testardhoz köthető francia kiadásában Poppaeát főként és arcfátyollal ábrázolják (vö. Tacitus ann. 13, 45). A Steinhöwel-féle német kiadásban (1474) pedig először jelenik meg képi megfogalmazásban a suetoniusi epizód (Nero 35, 3): Nero hasba rúgja Poppaeát.

Antik éremportrék alapján készített metszet is szerepelt a kiállításon a császár idealizált képmásával 1520 körülől, alkotója Daniel Hopfer. Nero portréja még iparművészeti tárgyakon is megjelent, így egy 1540 körül Umbriában készült majolika-tányéron.

Suetonius Caesar-életrajzai a festészetben is éreztették hatásukat. Kiemelkedő tétel volt Tiziano Nero-képmásának (ezt 10 másik uralkodóportréval egyetemben Federico Gonzaga megbízásából készítette 1537-ben) másolata Ippolito Andreasitól, a XVI. század végéről.

A XVII. századtól kezdve Seneca kikényszerített öngyilkossága, az anyja holttestét szemlélő Nero és Nero halála kerülnek előtérbe az ábrázolásokon. Rubens és Caravaggio követői tanúskodnak erről. A XVIII. században újra népszerű témává vált Róma égése; a bemutatott képek alapján nem is annyira Nero, mint a rémület különböző fokozatainak ábrázolása miatt. Sajátos témakonzentrációt lehetett megfigyelni egy F. Keller nyomán készült fametszeten 1874-ből, ahol Nero Poppaea, Acte, Seneca és Tigellinus társaságában nézi Róma égését. Ez idő tájt született egy nyomasztó atmoszférájú festmény is Giovanni Muzziolitól (1875) *Poppaea bosszúja* címmel, melyen Nero és Poppaea félig

homályban maradva szemléli a kép központját képező alakot, aki Octavia fejét hozza bemutatásra.

Az egyik leghatásosabb kiállított festmény Wassilij Sergejewitsch Smirnov 1888-ban született *Nero halála* című alkotása volt, mely méreteivel is kitűnt (177,5 x 400 cm). A kép vérbe fagyva ábrázolja Nerót félig béka-perspektívából, az úttesten heverve, amint két dajkája, Ecloge és Alexandria görnyedten, sietve hozzák a halotti ágyat, hogy az üldözők elől még el tudják menekíteni a holttestet. Acte – ahogy a dajkák is – egy lépcsőfoknyival magasabban, Nero fölé magasodva áll, szánalommal vegyes riadalommal szemlélve Nerót. Noha a festmény a müncheni akadémikus stílus jegyében készült, a szokatlan perspektíva (az élő szereplők alulnézetből, mintegy Nero szemszögéből vannak ábrázolva), valamint a domináns pompeii vörös és a lényegre törő megfogalmazás expresszív erejűvé teszi a képet, egyszersmind a korábbi, Nero halálát bemutató alkotásokhoz képest egyértelműen deheroizálja a császár alakját.

Nem hiányoznak a XIX. század második feléből és a XX. századból való karikatúrisztikus ábrázolások sem, ilyen például Emilio Gallori szobrocskája, mely a női ruhába öltözött, pózoló Nerót mutatja. A legkésőbbi bemutatott alkotás Erwin Olaf 2000-ben készült hipernaturalista képe, melyen terhesen jeleníti meg Poppaeát; Nero atrocitására a combján vékonyan csordogáló vér utal.

Nero és a színház témáját Delacroix 1853-as képe fémjelzi: *Talma, a színész Nero szerepében*. Nero és az opera kérdéskörének még egy felállított stilizált barokk színpadot is szenteltek a rendezők (az első történeti tárgyú opera Monteverdi *Poppea megkoronázása* című műve volt), jó tájékoztató szövegekkel.

Ez a részkiállítás is a legnagyobb elismerést érdemli meg. Informatív volta mellett igen kvalitásos, színes anyagot mutattak be, a központi kiállítás valamennyi „felvetésére” reagálva.

Mindenképp említést kell tenni a kiállítás kísérő kötetéről (tehát nem katalógusról), melyben 42 tanulmány foglalkozik azokkal a témákkal, melyeket a 3 kiállítás mutat be; s akárcsak a kiállítás koncepcióját és a tájékoztató szövegeket illetően, itt is a legújabb tudományos eredményekre támaszkodva teszik meg ezt a szerzők.

FERENCZI ATTILA

BESZÁMOLÓ AZ ÓKORTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 2016–2017. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Ha az Ókortudományi Társaság 59. akadémiai évét a számok tükrében próbáljuk megmutatni, igazán kedvező kép tárulhat elénk. A fővárosi felolvasóestek szokásos 15 előadása mellett vidéki tagozatainkban összesen 43 önálló előadás hangzott el, ezt egészítette ki két konferencián elhangzott további 26 konferencia-előadás. Ez összességében 84 olyan előadás, melyre az Ókortudományi Társaság hívta érdeklődő tagjait és az érdeklődő közönséget. Ez mindenképpen a szakma kivételes aktivitását jelzi ebben az évben is, és alighanem a maga nemében rekordot jelent. Ugyanakkor, ha a tekintetünket elfordítjuk a számokról, korántsem ennyire megnyugtató a helyzet. A tudományunkat fenntartó intézményi struktúra legfontosabb elemeit, az egyetemi tanszékeket súlyosan fenyegeti az immár krónikussá váló hallgatóhiány. Általában is kevés hallgató jelentkezik az ókortudományi szakokra, nagy a lemorzsolódás, sokaknak kedvét szegi az ókori nyelvek tanulásához szükséges rengeteg munka, és az osztatlan tanárképzés sem váltotta be a hozzá fűzött (legalábbis mennyiségi) reményeket, idén is kevesen jelentkeztek latintanári képzésre. Mindezekkel a problémákkal évek óta próbál megküzdeni a magyar ókortudomány, és próbál a maga eszközeivel segítséget adni ebben a küzdelemben az Ókortudományi Társaság is. Az idei évben azonban új problémával is szembe kellett néznie tudományunknak. A Közép-európai Egyetem a magyar ókortudomány számára is fontos intézmény. Számítalan világhírű tudós kollégánk járt Magyarországon az ő meghívásukra, sokan közülük az Ókortudományi Társaságban is tartottak előadást. Késő-antikvitás témaköréből vagy az antik filozófiát kutatva sok diákunk szerzett tudományos fokozatot ebben az intézményben, ókortudománnyal foglalkozó kiváló szakembereket foglalkoztatnak, jól felszerelt könyvtárakat tartanak fenn, konferenciákat, nyári egyetemeket szerveznek, fontos könyveket jelentetnek meg, amelyek mind a magyar ókortudomány hírnevét is növelik. Emlékeztetek az egykori *Hellenic Center*, mai nevén *Center for Eastern Mediterranean Studies* magas színvonalú előadásai is. Fontosnak tartjuk tehát kimondani, hogy a Közép-európai Egyetem a magyar ókortudomány számára is fontos intézmény, és súlyos veszteség lenne a mi tudományunk számára is, ha ez az intézmény az ország elhagyására kényszerülne. De fordítsuk tekintetünket a kedvezőbb kép felé!

A budapesti előadások szervezésénél idén is arra törekedtünk, hogy megjelenjenek bennük az ókortudomány különböző területei, részdiszciplínái és különböző műhelyei. Abból a meggyőződésünkől indultunk ki, hogy egymás kutatásainak, tudományos problémáinak, sőt olykor eltérő szakmai módszertanának a megismerése gazdagító hatással van és tágítja szakmai horizontunkat. Ezt a meggyőződésünket persze gyengítette, hogy olykor a két egymást követő előadás között kicserélődött a hallgatóság egy része. Voltak, aki csak az őket közelebből érintő előadásokat jöttek meghallgatni, majd annak végétével távoztak. A péntek esti Múzeum körüli előadásokban megjelentek a szakma hagyományos nagy területei. Hallhattuk Egyiptomról és az ókori Keletről Fábíán Zoltánt, Dezső Tamást és Kalla Gábort, Kőszeghy Miklóst, Hasznos Andreát, római irodalomról Hajdu Pétert és Krupp Józsefet, római régészetről Zsidi Paulát és Vámos Pétert, vallástörténetről Thomas Köves-Zulaufot és Barta Andreát, jogtörténetről Földi Andrást, római történelemről Székely Melindát és Illés Imre Áront, filozófiáról Geréby Györgyöt és görög historiográfiáról Török Lászlót.

Vidéki tagozataink közül a legaktívabbak a szegedi és a piliscsabai tagozatok voltak. Szegeden két tanszékhez kapcsolódva is hangzottak el előadások. Az ókortörténeti tanszék szervezésében (időrendben írom) Gábler Dénes, Dávid Nóra, Csejtej Dezső és Szabó Ádám tartottak előadásokat. A klasszika-filológiai és neolatin tanszék szervezésében pedig Kőszeghy Miklós, Hamvas Endre, Kasza Péter, Tóth István, Hajdú Attila, Vér Ádám, Gesztesi Enikő, Tar Ibolya, Forisek Péter, Tóth Orsolya, Szörényi László, Illés Imre Áron, Fogarasi György, Gellérfi Gergő, Nagy Gergely, Cser András, Puskás Dániel, Szilasi László, Fried István, Simon József, Nagyillés János, Hevesi Andrea és Tuhári Attila tartottak előadásokat. A piliscsabai tagozatunk is nagyon aktív volt ebben az évben. Itt Bácskay András, Adamik Béla, Pataki Elvira, Horváth László, Bolonyai Gábor és Szovák Kornél tartottak előadásokat. Piliscsabán idén két konferenciát is szervezték, az elsőt 2016 decembe-

rében: *Pannóniától Galliáig: Szent Márton és kultusza*, melyen 17 előadás hangzott el, a másodikat, az *I. Scriptorium* konferenciát, május 11-én és 12-én, ezen további kilenc előadás hangzott el. Debreceni tagozatunkban Óbis Hajnalka, Bugár M. István és Németh Attila tartottak előadást, pécsi tagozatunkban pedig az érdeklődők Ferenczi Attilát, Csabai Ágneszt, Erdős Gábort és Hajdu Pétert hallhatták.

Ezúton szeretnénk ismét megköszönni mindazoknak a munkáját, akik előadást tartottak, illetve részt vettek a felolvasóülések szervezésében. Köszönetképpen hangzott el mindannyiuk neve itt. Az ő munkájuktól és önzetlen lelkesedésüktől működött ebben az évben is a Társaság.

Továbbra is fontosnak tartotta társaságunk, hogy lehetőségei szerint támogassa az ókortudományi rendezvényeket. Támogattuk a Debrecenben tavaly, már közgyűlésünk után megrendezett *XII. Magyar Ókortudományi Konferencia* megrendezését, és szerény támogatásban részesítettük az *Ókor* folyóirat megjelenését is.

Ebben az akadémiai évben távozott közülünk Barkóczi László, római koros régész, az MTA Régészettudományi Intézetének munkatársa, társaságunk egykori tagja.

Az Ókortudományi Társaság választmánya idén is döntött a szokásos díjainak odaítéléséről, mielőtt azonban ennek eredményét ismertetnénk, fontosnak tartjuk, hogy felhívjuk arra a figyelmet, hogy az előadások számában mutatkozó prosperitás nem tükröződik a nyomtatott formában megjelent publikációk mennyiségében. Két kategóriában sem tudtunk kiadni díjakat. Nem osztottuk ki a Kerényi Grácia-díjat, amely a díj alapítójának szándéka szerint felváltva kap az ókori irodalom, illetve a lengyel irodalom fordítója. Idén ókori szöveg frissen megjelent fordítását lett volna lehetőségünk díjazni. Úgy látszik azonban a magyar ókortudománynak ez a hagyományosan nagyon erős, termékeny és magas színvonalat képviselő területe nem volt nagyon aktív az utóbbi években. Reméljük, nem bizonyul tartósnak ez az állapot. Szintén nem adtuk ki a Lénárd Sándor-díjat, melyet az alapító, Lénárd Sándor özvegye az ókori latin filológia fejlesztésére hozott létre.

Az Ókortudományi Társaság a legfőbb díját, az idei Ábel Jenő-emlékérmét Török László akadémikusnak ítélte. Személyes hangú méltatását Zólyomi Gábor készítette el, és olvasta fel:

„Amikor Bács Tamás felkért arra, hogy én laudáljam Török Lászlót, társaságunk egykori elnökét és főtítkárát az Ábel Jenő-emlékérem átadása alkalmából, komoly kétségeim támadtak, hiszen számosan vannak a Társaságban, köztük éppen ő maga, akik nálam sokkal részletesebben és hozzáértőbben tudnák értékelni és bemutatni Török László életművét. Arra azonban még kívülállóként, az ókortudomány egy másik területének művelőjeként is képes vagyok, hogy megértem, milyen kivételesen kivételes életmű az építészettörténészként doktorált Török Lászlóé. Több mint 20 monográfia szerzője, a magyar mellett a Norvég Tudományos Akadémia tagja, a bergeni egyetem díszdoktora, a núbiológia mint önálló tudományág egyik megeremtője, a kopt művészet legjelentékenyebb mai kutatója, aki a kopt művészetet teljesen új perspektívába helyezte, hogy életművének csak legeslegfontosabb elemeit nevezzem itt meg. Amivel foglalkozni kezdett, ott mindig alapjaiban változtatta meg az addigi közfelfogást.

Egy 2014-ben, a Múzeum Café című folyóiratban megjelent interjúban Török László az ő szokott szerény modorában azt mondja, hogy pályája »egy sor véletlen által alakult«. Majd hozzáteszi: »Mindenkinek azonban saját véletlenjei vannak. Ezek nem külső, szeszélyes ügyek, alapjukat mindig a közöttem és a sors közötti párbeszéd adta.« Az interjú egy másik részében azután arról is képet kaphatunk, hogy a közte és a sors között folyó párbeszédben mi is volt valójában az ő hozzájárulása. Az MTA Régészeti Kutatócsoportjában töltött kezdeti időkről meséli, hogy amikor elhatározza, hogy a palmettás kövekről írja a disszertációját, akkor felettesének, Gerevich Lászlónak »ez nem tetszett, mint mondta, ő szeretett volna ezzel foglalkozni. A lényeg, hogy végérvényesen elvesztettem a támogatását. A disszertációt persze megírtam és megvédtem.« Egy huszonvalahány éves fiatalemberről van itt szó a 60-as évek Kádár-rendszerében, akinek van bátorsága azt csinálni, amit szeretne, kockáztatva egész tudományos karrierjét.

Hallgatókoromban hosszú évekig állt a polcomon, bevallom lényegében olvasatlanul, egy szerény külsejű fűzött könyv, melyet tanárom, Komoróczy Géza szerkesztett, az ELTE Ókortörténeti Tanszékének kiadványaként. Az 1977-ben megjelent könyv címe: *Meroé és Nubia a 2-7. században*, szerzője egy bizonyos Török László. Nem sejtettem, hogy az én saját véletlenem egyszer majd úgy rendezi, hogy ez a számomra teljesen ismeretlen szerző tudományos gondolkodásom egyik alakítója lesz. Csak 2004-ben találkoztam először a »Meroé és Nubia« könyv szerzőjével. Egy bizottságba kerültünk Vargyas Péter egyik pécsi hallgatójának

PhD-védésén. Visszafelé a vonat büfékocsijában a bizottság pesti tagjaival, köztük Lacival, hűtött unikumokat ittunk, kint korom sötét volt, suhantak a visszafelé szaladó fények. Ezen a felejthetetlen Cseh Tamás-os hangulatú esti vonatutazáson kezdődött el az a máig tartó beszélgetéssorozat, mely révén igazából megértettem, hogy miként és miért érdemes ókortudománnyal foglalkozni, hogy az ókortudomány valójában nem a rég-múltról, hanem a múlt és a jelen találkozásáról szól. És hányan vannak még ebben a teremben, akinek a gondolkodását ilyen beszélgetések Lacival alakították!

Török László 2003 után több mint egy évtizedig elnökként, majd főtítkárként az Ókortudományi Társaság egyik vezetője volt, meghatározó hatást gyakorolva a társaság működésére és életére. A monumentális életmű mellett, az Ókortudományi Társaság legrangosabb díjának, az Ábel Jenő-emlékéremnek adományozásával ezt az áldozatos szolgálatot is elismerni kívánja.”

Marót Károly-díjjal tüntette ki a Társaság Kárpáti Andrást.

A díjjal a társaság azt a több éve tartó kutatást kívánta jutalmazni, melynek eredményeit a szerző a *Műzsák ellenfényben – A régi görög újzene: vázakép, popkultúra, politika* című monográfiájában foglalta össze. Kárpáti András képes volt a Kr. e. V. század végén megjelenő zenei és ettől elválaszthatatlan költői újító mozgalmakat olyan széles kontextusba helyezni, amelyben jól láthatóvá válnak ennek a kulturális jelenségnek a társadalmi, politikai és esztétikai összefüggései. A konkrét és megragadható jelenségen keresztül sikerül eljutnia a kultúra keletkezésének és változásainak legalapvetőbb kérdéseire, így messziről elkerüli annak a veszélyét, hogy a zenei formákról szóló, zárt diskurzust hozzon létre. A könyv legnagyobb részét kitevő öt konkrét elemzés vázaképek értelmezésén keresztül mutatja be ennek a kulturális átalakulásnak egy-egy aspektusát. Különös erénye, hogy a szövegekkel foglalkozó filológiai elmélyültség párosul bennük a tárgyak, képek iránti ikonográfiai fogékonysággal és szakértelemmel. Az ötödik, záró fejezetben a Szépművészeti Múzeum dél-itáliai vázájának elemzése olyan tanulságokkal szolgál, amelyek messze túlmutatnak a színházi előadások zenei problematikáján, és a zárt kultúrájú etnikai fejlődés paradigmáját alapjaiban kérdőjelezi meg. Kárpáti András egész eddigi munkásságára jellemző, hogy gondolkodási nyitottsága megmutatkozik az általa tudósként használt nyelv megformáltságában is. Bonyolult összefüggéseket is érthetően és élvezetesen ad elő, így olvasóját bevonja a közös gondolkodásba, helyett hogy imponáló szaktudásával kizárná belőle.

A legjobb tudományos kritikának járó Révay József-díjat a Társaság Bajnok Dánielnek ítélte oda.

Bajnok Dániel recenziója Vilmos László *Gyilkos nem távozhat szabadon. Démostenész Aristokratés elleni beszéde, avagy pillanatfelvétel az athéni demokráciáról* (Pécs, 2014) című könyvéről az Ókor 2016. évi első számában jelent meg. A recensens egyfelől igen alapos bírálatban részesíti a könyvet – amelynek felró számtalan formai hibát és fésületlenséget, tartalmi és apróbb fordítási pontatlanságot –, és megfogalmazza a feltételezést, miszerint a kötet „a kelletténél nagyobb sietséggel született”. Másfelől mégis hajlandó arra, hogy azonosuljon a szerző-fordító perspektívájával, és olyan tanácsokat fogalmazzon meg, amelyek követésével a könyv második kiadása immár minden szakmai elvárásnak megfelelő lehet, de amelynek figyelembe vételével az olvasó (már a 2. kiadás remélhető megszületése előtt is!) sokkal nagyobb élvezettel és haszonnal veheti kézbe az Aristokratés ellen írt Démostenész-beszéd magyar fordítását tartalmazó és kísérő tanulmányokkal kommentáló kötetet, mint e recenzió nélkül tenné. Bajnok Dániel mintegy használati utasítást ad a kötethez: felvázolja azokat a történeti és fogalomtörténeti kontextusokat, amelyek a kötetben tisztázatlanok maradnak, és megfogalmazza a Démostenész-beszéd művelődéstörténeti értelemben vett jelentőségét „a nagyhatalmi múlt árnyékában élő, abba visszakívánczó athéni politikai élet” összefüggésében. A szerző tehát, helyett, hogy lebeszélne olvasóját az általa bírált kötet olvasásáról, sokkal inkább kedvet csinál hozzá, ám anélkül, hogy palástolni kívánná a munka vitatható pontjait. A könyvkritika így nemcsak a jóindulat hermeneutikájából, hanem szakmai tisztességéből is példát mutat – a lefegyverző tudományos felkészültségről nem is beszélve.

A kiemelkedő teljesítményt nyújtó középiskolai latintanárok munkájának elismerésére alapított Faludi Szilárd-díjat az Ókortudományi Társaság ebben az évben a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium tanárának, Jakabné Csizmazia Eszternek ítélte oda. Jakabné Csizmazia Eszter immár huszonötödik éve tanítja a latin nyelvet gimnáziumában, nagy sikerrel. Az évek során a különböző országos versenyeken sok kimagasló eredményt értek el tanítványai latin nyelvből. Háromszor voltak a tanítványai az első húsz helyezett között az elmúlt évek OKTV-in, három tanítványa jutott ki eddig az arpinói Cicero-versenyre, képviselve a nemzetközi versenyen a magyar csapatot. Tanítványai Társaságunk Ábel Jenőről elnevezett latin-

versenyén eddig összesen tizenhárom alkalommal szerezték meg az első 20 helyezés valamelyikét, és számos kiemelt dicséretet és dicséretet érdemeltek ki. Idén tanítványai kétszeres dicsőséget szereztek felkészítő tanáruknak: a minores kategóriában egy első és egy tizenharmadik helyezéssel. E díj odaítélésekor Társaságunk Jakabné Csizmazia Eszter eredményes oktatói és tehetséggondozói tevékenységét díjazva egyben elismerését fejezi ki a soproni Berzsényi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnáziumnak is, hogy oktatási programjában a latin nyelv tanításának méltó helyet és megfelelő körülményeket biztosít.

KOPECZKY RITA – KRUPP JÓZSEF – SIMON LAJOS ZOLTÁN

BESZÁMOLÓ A 2016–2017. TANÉVI ÁBEL JENŐ ORSZÁGOS LATIN TANULMÁNYI VERSENYRŐL

Az Ókortudományi Társaság – az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával – a 2016/2017-es tanévben is megrendezte, immár 53. alkalommal országos, Ábel Jenőről elnevezett latin tanulmányi versenyt. A Minisztérium versenyünket a Nemzeti Tehetség Program keretében, az Emberi Erőforrás Támogatás-kezelőn keresztül, az NTP-TV-16-0034 számú pályázat révén támogatta.

Mielőtt versenyünk eredményhirdetésére rátérnénk, ezen a helyen szeretnénk megemlékezni róla, hogy a latin diákolimpiának számító Arpinói Nemzetközi Cicero-versenyen a magyar csapat tagjaként Szirmai Róbert, a budapesti Eötvös József Gimnázium tanulója, Imre Flóra tanítványa ötödik helyezést ért el, Perosa Sandra, a budapesti Veres Péter Gimnázium tanulója, Hönich Orsolya tanítványa különdíjat kapott. A versenyzőknek és felkészítő tanáruknak szívből gratulálunk. (A versennyel kapcsolatos további információk az abeljeno.elte.hu/arpino oldalon találhatók.)¹

Az Ábel Jenő Országos Latin Tanulmányi Verseny 2017. február 10-i első, iskolai fordulón 24 vidéki és 16 budapesti, azaz összesen 40 iskola 485 diákja versenyzett: 272-en a *minores* (Budapestről 126, vidékről 146) és 213-an a *maiores* (Budapestről 105, vidékről 108) kategóriában. A *maiores* kategória tételének címe „Midász füle, Midász aranya”, a *minores* pedig „A magzat, aki megmentette az anyját” volt. Az iskolákból 200 dolgozatot küldtek be, ebből 129-et a *maior* (Budapestről 73, vidékről 56), 71-et a *minor* (Budapestről 33, vidékről 38) kategóriában. A döntő fordulóra 36 (20 vidéki és 16 budapesti) iskolából hívtunk be összesen 165 főt, a *maior* kategóriában 94 (Budapestről 55, vidékről 39), a *minor* kategóriában 71 főt (Budapestről 33, vidékről 38), akik közül a megjelent 80 *maior*, 60 *minor* versenyző április 22-én az ELTE BTK-n mérhette össze tudását. A *maiores* kategória tételének címe „Aeneas győzelme, Turnus halála”, a *minores* pedig „Kinn a farkas, benn a bárány” volt. A két forduló tételei honlapunkon, a <http://abeljeno.elte.hu/> címen megtalálhatók.

A következőkben bemutatjuk a versenyünkön elkövetett jellegzetes fordítási hibákat, általánosabb körű nehézségeket, a döntő fordulóra koncentrálna, hiszen az első forduló tételeinek buktatóit a tanár kollégák versenyzőik dolgozatait javítva már megismerhették.

A *maiores* kategória döntőjén a legtöbb hiba félreolvasásból vagy félreszótározásból adódott. A leg-súlyosabb következménnyel ezek közül a *cogiturnak* a *cogitoból* való téves levezetése járt. Akik így próbálták értelmezni az igéialakot és lefordítani a mondatot, nem jöttek rá arra, hogy valójában arról van szó, hogy Aeneas a harcból távozni kényszerül („proelio excedere cogitur”); ehelyett ők a kieselés, kigondolás mozzanatát próbálták megtalálni a szövegben, és olyan szerkezeteket hoztak létre, mintha az eredetiben accusativus vagy nominativus cum infinitivo szerepelt volna. Szinte típushibának mondható a „refectisque viribus” szótárzási hibából eredő félrefordítása. Jóformán többségben voltak azok, akik nem a *visből*, hanem a *virből* gondolták levezethetőnek az ablativus abszolútusban szereplő főnevet, és bár az igeenes szerkezetet felismerték, pontos értelmét nem tudták megállapítani, s például a következő fordulattal próbálták visszaadni: „a férfiak megerősödése után”. Ez a szerkezet tehát valódi akadállynak bizonyult; igaz, a *vir* és a *vis* megkülönböztetése olykor kezdő egyetemistáknak is gondot okoz. Meglepő módon többen az *umerust* is a szótár egy szomszédos tételéből próbálták megérteni. A *(h)umens* és a *(h)umidus* közelsége többeket megtévesztett, így lett a *conspecto in umeris Turni balteo* („meglátva Turnus vállán a kardszijat”) náluk „a könnyek között levő Turnus” vagy éppen

¹ A magyar csapat részvételét a minisztérium a Nemzeti Tehetség Program keretében, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelőn keresztül, az NTP–NTV-16-A-0075 számú pályázat révén támogatta.

„nedves, zokogó, könnyek”, ami az *Aeneis* drámai jelenetében talán logikusnak tűnhet, de nincs köze az eredeti szöveghez. Olykor a szótár címszavainak tanulmányozása nem volt eléggé alapos. A szövegben ‘elhatároz’ jelentésben használt *statuo* első jelentése Györkösynél valóban az ‘odaállít’ – többen megmaradtak ennél, és emiatt kénytelenek voltak a tárgyas igéhez intranszitiv magyar fordítást rendelni. Hogy ennek a mondatban értelme is legyen, különféle mellékmondatokat alkottak a „*dimicare statuit*” szintagma infinitivusi tagjából (például célhatározóit: „állt ki, hogy megküzdjön”). Egyébként sem volt ritka, hogy a versenyzők alárendelést hoztak létre a magyar mondatban ott, ahol a latin eredetiben ennek nem volt nyoma. Így például a „*magnam sibi occasionem oblatam esse ratus, ingentem hostium stragem edit*” esetében, ahol a „kínálkozik neki, hogy” és változatai több dolgozatban előfordultak. Nem volt ritka a mondaton belüli viszonyok fel nem ismerése sem. A „*sagitta vulneratus proelio excedere cogitur*” így alkotta alapját az ebben az összefüggésben logikátlanul nem tűnő „a csatából kirepülő nyílvesző”-nek, mely azonban sehogyan sem jön ki az eredetiből. Minden bizonnyal a vonatkozó névmás ragozásával kapcsolatos hiányosságokból is ered, és további alaktani problémákra is rámutat, hogy a „*Turnus, cui de hac re nuntius mittitur*” több dolgozatban úgy szerepelt, mintha Turnus lett volna a küldő fél. Ami a szófordulatok, frázisok fordítását illeti, több versenyzőn kifogott az *ex foedere*, jöllehet a szótár feltünteteti ‘a szerződés értelmében’ fordítást. Ennek figyelmen kívül hagyása bonyodalmakhoz vezetett. Az „*ex foedere ad singulare certamen provocat*” például „az egyezménytől a párviadalig” lett, de ennél rosszabb megoldások is születtek. Nem minden fordításban kerültek harmóniába a szöveg által elmesélt történet elemei. Bár nyilvánvaló, hogy a háború döntő párviadala egyszeri esemény, többen úgy gondolták, hogy ezt „évente ismétlődő”, nem pedig „ünnepélyes” (*sollemnis*) eskü előzte meg. Apróságnak tűnik, de nem lényegtelen, hogy a *Latini* nem a rómaiakat jelenti akkor, amikor Rómát még meg sem alapították. Végigtekintve a dolgozatokon megállapíthatjuk, hogy a *maiores* kategóriában idén nem volt olyan széles szakadék az élmezőny és a többi versenyző teljesítménye között, mint a korábbi években; öröndetes módon idén is akadt néhány egészen kiváló fordítás.

A *minores* kategória döntőjében szép számmal születtek pontosságra törekvő, szabatos mondatokban megfogalmazott, néhol ötletes magyarázatokban sem szűkölködő fordítások. Ennek megfelelően az élbolyban szoros verseny alakult ki. Feltűnő azonban, és évről évre mind gyakoribb jelenség, hogy még a legjobbak is gyakran pusztá figyelmetlenségből adódó *lapsusok* miatt veszítenek pontokat: *ille dona accepit* – „az lemondott az ajándékokról”, holott a Györkösy-szótár lemmájának rögtön az elején föllelhető az idevágó jelentés. Jellemző példaként említhetünk egy olyan tőmondatot, amely elvileg a legelemibb kezdő szinten sem okozhatna nehézséget, ám olyan versenyzők is félrefordították, akik sokkal bonyolultabb mondatokat hibátlanul megértettek: *Non tenuit iram Alexander*; „*Alexandrosz nem lobbant haragra*”, „*Nagy Sándor nem engedett a dühének*”. Kirívó egy másik egyszerű mondat sokféle, gyakran meghökkentő félreértése: *Pedestrem hunc exercitum spernitis*. Az alapszókincsbe tartozó *exercitus* nem ismerése, ill. az *exerceo* 2 igéből való levezetési kísérletek a nyelvtanban és a mondatelemzésben való bizonytalanságról is árulkodnak: „*a szárazföldet gyakorlással megvetitek*”, „és itt álltok gyalog elutasítva”, „*a gyalogost gyakorlással el fogjátok távolítani*”, „*annak mindennapi megmunkálását becsmérték*”. A *sperno* 3 ige esetében sokan megelégedtek a Györkösy által megadott első jelentéssel: ‘eltaszít, eltávolít’: „*a hadsereget eltávolítjátok*”, „*gyakorlással el fogjátok távolítani*”. Máskor viszont a szótár használatának mellőzése okozott félreértést a művelődéstörténeti alapismeretek hiánya miatt: a nyilván ismerősnek tűnő *sacrifico* 1 jelentése ‘szentként tisztelni’ lett az egyik fordításban. A fordítási rutin hiányára figyelmeztet rögtön az első mondat: *Tyrus... societatem Alexandri petebat, sed imperium eius repudiabat*. Sokan ugyanis nem ismerték föl, hogy a *societatem* és az *imperium* csak a mondat tárgya lehet, hanem ragaszkodtak ahhoz, hogy ezek a mondat alanyai vagy más részei, és inkább a szavak jelentésének módosításával próbálták megoldást találni: „*Nagy Sándor szövetsége megtámadta*”, „*Nagy Sándor ehhez a közösséghez ment*”, illetve „*a parancsa visszautasította*”, „*a fővezér visszautasította*”, „*az ő parancsnoksága visszautasította*”. Nem egyszer előfordult, hogy nemcsak az adott szó pontos jelentése, hanem annak szófaji mivolta is homályban maradt: *societatem Alexandri petebat*; „*szövetségese volt a peteliai Alexandrosz*”.

Összességképpen elmondhatjuk, az elmúlt évekhez hasonlóan sokkal jobb eredmények születtek volna, ha a figyelemhiány nem vezetett volna egy-egy mondat sokszor teljes félreértéséhez. Egy-egy ismeretlen szó, szójelentés sok versenyzőt annyira megzavart, hogy a még kellőképpen meg nem szilárdult alaktani és mondattani ismeretek is meginogtak, utat nyitva a találgatásoknak. A kellő figyelem hiánya mellett a leg-

aggasztóbbnak azt tartjuk, hogy sokan meg sem próbálják az elbeszélésből kibontakozó történetet, annak logikáját megérteni, hanem teljesen értelmetlen, a szövegösszefüggésbe pedig sehogyan sem illeszthető fordítással is megelégednek. Ezeket az évek óta újra meg újra visszatérő problémákat azonban feledteti a számos szép fordítás, még inkább az, hogy sokszor alacsony óraszámban, két vagy akár csak egy éve latinul tanuló versenyzők is kiváló eredményeket értek el.

A versenyen mindegyik helyezést elért vagy kiemelt dicséretben részesülő tanuló az elismerő oklevél mellé könyvjutalmat is kap, ily módon összesen 80 főt díjazhatunk. A könyvjutalmakat idén 12 kiadó nagylelkű felajánlása biztosította. A következő kiadóknak rójuk itt le hálás köszönetünket Versenyünk lelkes és rendszeres támogatásáért: Szent István Társulat, Tinta, Balassi, Akadémiai, Kairosz, L'Harmattan, Gondolat, Holnap, Atlantisz, Scolar, Lexika és Hungarovox. Ezenkívül az Ókor című folyóirat szerkesztősége is kiadója, a Gondolat a két kategória első három helyezettjének és tanáruknak egyéves előfizetést ajánlott fel. Köszönetünket nyilvánítjuk Dörömbözi Jánosnak, aki magánszemélyként nyújtott könyvtámogatást az egykori Telosz Kiadó kiadványaiból.

Továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, Varga Benedek a két kategória első 20 helyezettjének egy-egy tiszteleti belépőjegyet ajánlott fel, amely egy diák és egy szülő ingyenes belépésére jogosít fel, és amelyet az év végéig használhatnak fel a díjazottak.

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani minden latintanárnak és versenyző diáknak áldozatos munkájukért, az iskolák igazgatóinak a latinoktatás támogatásáért, a verseny szervezőbizottságának a sikeres lebonyolításért. Versenyünk pénzügyeinek és pályázati teendőinek intézéséért továbbá köszönet jár Adamik Bélának és Kopeczky Ritának, az adminisztrációs feladatok lelkiismeretes ellátásáért és a honlap működtetéséért pedig Nemes Júliának.

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy versenyünk több évtizedes hagyományaihoz méltó módon zajlott le, és remélhetőleg fontos szerepet tud betölteni a középiskolai latinoktatás fennmaradásában, amely egyedül képviseli az ókori kultúrákat és nyelveket a középfokú oktatásban, és így döntő szerepet játszik a magyar okortudomány utánpótlásának biztosításában.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Ókortudományi Társaság
Ábel Jenő Latin Tanulmányi Versenyének végeredménye
2016/2017. tanév

Maiores kategória

I. helyezett

Oláh Anna Réka, a budapesti Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium növendéke, tanára:
Gilyén Máttyás, igazgató: Endrédi Józsefné

II. helyezett

Szilágyi Margaréta, a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke,
tanára: Fejérvári Csenge, igazgató: Rubovszky Rita

III. helyezett

Kovordányi Anna, a budapesti Eötvös József Gimnázium növendéke,
tanára: Imre Flóra, igazgató: Moss László

- 4. helyezett: *Hargittay Levente*, a budapesti Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Koós Levente, igazgató: Horváth Bálint
- 5. helyezett: *Pete Miklós*, a debreceni Svetits Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Géczy M. Erzsébet, igazgató: Bártfay M. Zsuzsanna
- 6. helyezett: *Szabó Zalán*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő, igazgató: Barlay Bence

7. helyezett: *Fodor Bertalan*, a budapesti Balassi Bálint Nyolcévfolyamos Gimnázium növendéke, tanára: Kaszab László, igazgató: Farkas György
8. helyezett: *Jankovics Ákos*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő, igazgató: Barlay Bence
9. helyezett: *Kalabay László*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő, igazgató: Barlay Bence
10. helyezett: *Fülöp Lili Mária*, a budapesti Balassi Bálint Nyolcévfolyamos Gimnázium növendéke, tanára: Dr. Kiss Gáborné, igazgató: Farkas György
11. helyezett: *Tóth Imola*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő, igazgató: Barlay Bence
12. helyezett: *Jancsovics Janka*, a budapesti Budapest Fasori Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Tasnádi Zsuzsanna, igazgató: Hajdó Ákos
13. helyezett: *Komenda Dorottya*, a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Judit, igazgató: Kissné Hegedűs Éva
14. helyezett: *Drobílich Domonkos*, a váci Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Király Bálint, igazgató: Futó Béla Sch. P.
15. helyezett: *Míg Édua Kinga*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Paksy Nóra, igazgató: Barlay Bence
16. helyezett: *Schell Réka*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Paksy Nóra, igazgató: Barlay Bence
17. helyezett: *Laczó Brigitta*, a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke, tanára: Fejérvári Csenge, igazgató: Rubovszky Rita
18. helyezett: *Fehér Dorka*, a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota, igazgató: Varga Attila
19. helyezett: *Nagyapáti Anna Panna*, a kiskunhalasi Bibó István Gimnázium növendéke, tanára: Zákány-né Frei Erzsébet, igazgató: Csorba Imre
20. helyezett: *Gajdán Gréta*, a budapesti Budapest Fasori Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Tasnádi Zsuzsanna, igazgató: Hajdó Ákos

kiemelt dicséretben részesült

<i>Szathury Márk</i>	a budapesti Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Koós Levente
<i>Endrédy Balázs</i>	a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Gáll Zsófia, Paksy Nóra
<i>Szabó Izabella</i>	a makói József Attila Gimnázium növendéke, tanára: Palotás György
<i>Veres Csilla Zsófia</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
<i>Móricz Aurél</i>	a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota
<i>Samu Boglárka</i>	a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke, tanára: Fejérvári Csenge
<i>Kövesi Kiara Fanni</i>	a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorló gimnázium növendéke, tanára: Jankovics László
<i>Budaházy Csenge</i>	a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Judit
<i>Szűcs Réka</i>	a budapesti Berzsényi Dániel Gimnázium növendéke, tanára: Rajhona Flóra
<i>Barát Noémi</i>	a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorló gimnázium növendéke, tanára: Jankovics László
<i>Szabó Angelika</i>	a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnázium növendéke, tanára: Máténé Kis-Rácz Edit
<i>Félegyházi Borbála</i>	a szentendrei Ferences Gimnázium növendéke, tanára: Zeke Szilárd, Mórén Judit
<i>Szente Adél</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: dr. Török Márta
<i>Járó István</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota

<i>Varjassy Anna</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
<i>Hubai Eszter</i>	a budapesti Balassi Bálint Nyolcévfolyamos Gimnázium növendéke, tanára: Kaszab László
<i>Apostol Adrienn</i>	a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Szücsiné Dr. Laczkó Eszter
<i>Gera Orsolya</i>	a makói József Attila Gimnázium növendéke, tanára: Palotás György
<i>Frank Ágoston</i>	a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmazia Eszter
<i>Folyi Bence</i>	a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmazia Eszter

dicséretben részesült

<i>Schubauer Panna</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: dr. Török Márta
<i>Holtner Dorina</i>	a gödöllői Premontrei Szent Norbert Gimnázium növendéke, tanára: Ángyán Péter
<i>Dobos Marcell</i>	a budapesti Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Gilyén Máttyás
<i>Raffay Kamilla</i>	a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Jármí Viktória
<i>Horváth Réka</i>	a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Paksy Nóra
<i>Dorotovics Zsuzsanna</i>	a makói József Attila Gimnázium növendéke, tanára: Palotás György
<i>Vadler Emma</i>	a budapesti Veres Péter Gimnázium növendéke, tanára: Hőnich Orsolya
<i>Pinke László</i>	a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Anna-mária
<i>Rudan Kata</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: dr. Török Márta
<i>Görgei Eszter</i>	a debreceni Medgyessy Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Kocsis Márta
<i>Seregélyes László</i>	a pannonhalmi Bencés Gimnázium növendéke, tanára: Czákó Tiborné
<i>Ruha Midián</i>	a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota
<i>Sipos Tamás</i>	a pannonhalmi Bencés Gimnázium növendéke, tanára: Czákó Tiborné
<i>Terenyei Edmond</i>	a budapesti Eötvös József Gimnázium növendéke, tanára: Imre Flóra
<i>Schild Bianka</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Némethné Salamon Ágnes
<i>Kovács Mónika Kitti</i>	a debreceni Medgyessy Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Kocsis Márta
<i>Széles Gábor</i>	a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Jármí Viktória
<i>Krizsán Laura</i>	a kiskunhalasi Szilády Áron Gimnázium növendéke, tanára: Dr. Szabó Ferenc Krisztián
<i>Filipszki Gábor</i>	a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota

Minores kategória

I. helyezett

Halmi Rozália Julianna, a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmazia Eszter, igazgató: Tölle Balázs

II. helyezett

Hermán Judit, a paksi Vak Bottyán Gimnázium növendéke, tanára: Hermánné Tóthgyi Judit, igazgató: C. Szabóné Kocsiczki Ilona

III. helyezett

Nardai Anna, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke,

tanára: Paksy Nóra, igazgató: Barlay Bence

4. helyezett: *Kovács Anna*, az egri Gárdonyi Géza Gimnázium növendéke, tanára: Feketéné Kovács Ildikó, igazgató: Varga B. János
5. helyezett: *Kiss Kamilla*, a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: dr. Török Márta, igazgató: Földi János
6. helyezett: *Páczelt Ákos Viktor*, a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Jankovics László, igazgató: Bakonyi Judit
7. helyezett: *Illényi Mandorla*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Paksy Nóra, igazgató: Barlay Bence
8. helyezett: *Szuha Anna*, a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke, tanára: Fejérvári Csenge, igazgató: Rubovszky Rita
9. helyezett: *Samu Zsófia*, a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Paulus Frigyes, igazgató: Varga Attila
10. helyezett: *Pálinkás Maja*, a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Judit, igazgató: Kissné Hegedűs Éva
11. helyezett: *Halász Attila*, a váci Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Pálfi Remig, igazgató: Futó Béla Sch. P.
12. helyezett: *Fejes Dorottya*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Paksy Nóra, igazgató: Barlay Bence
13. helyezett: *Zeiss Anna*, a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmazia Eszter, igazgató: Tölfi Balázs
14. helyezett: *Kovács Ajsa Petra*, a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: dr. Török Márta, igazgató: Földi János
15. helyezett: *Breznay Richárd*, a budapesti Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Devich Dénes, igazgató: Endrédi Józsefné
16. helyezett: *Gulyás Lilla*, a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Szücsiné Dr. Laczkó Eszter, igazgató: Mészáros Csaba
17. helyezett: *Siklér János*, a budapesti Baár-Madas Református Gimnázium növendéke, tanára: Marton Ágota Flóra, igazgató: Tombor László
18. helyezett: *Poncsák Kincső*, a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Talabér Miklós, igazgató: Kissné Hegedűs Éva
19. helyezett: *Tóth Kornél*, a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: dr. Török Márta, igazgató: Földi János
20. helyezett: *Bakos Borbála*, a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke, tanára: Gazdag M. Gemma, igazgató: Rubovszky Rita

kiemelt dicséretben részesült

<i>Horváth Dóra</i>	a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Szücsiné Dr. Laczkó Eszter
<i>Hugyecz Karina</i>	a kiskunhalasi Bibó István Gimnázium növendéke, tanára: Kovács Erika
<i>Berta Zsófia</i>	a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Annamária
<i>Tóth Júlia Viola</i>	a budapesti Veres Péter Gimnázium növendéke, tanára: Hőnrich Orsolya
<i>Kiss Blanka Zselyke</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Reitter Zsófia
<i>Mátyus Eszter</i>	a kiskunhalasi Bibó István Gimnázium növendéke, tanára: Kovács Erika
<i>Potsay Zille Csenge</i>	az egri Gárdonyi Géza Gimnázium növendéke, tanára: Feketéné Kovács Ildikó
<i>Pulics Apollónia</i>	a makói József Attila Gimnázium növendéke, tanára: Palotás György
<i>Polgár Anna</i>	a budapesti Városmajori Gimnázium növendéke, tanára: Zaránd Kinga
<i>Pap Gréta</i>	a váci Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Barcza Csillag

<i>Szítás-Kiss Gergő</i>	a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Dr. Szalontai Erika
<i>Csaba Kinga</i>	a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke, tanára: Fejérvári Csenge
<i>Csapodi Kinga</i>	a budapesti Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Devich Dénes
<i>Varga Dorottya</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Némethné Salamon Ágnes
<i>Bagi Eszter</i>	a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke, tanára: Fejérvári Csenge
<i>Juhász Annamária</i>	a budapesti Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Devich Dénes
<i>Sas Petra</i>	a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Reitter Zsófia
<i>Kertész Izabella</i>	a kiskunhalasi Bibó István Gimnázium növendéke, tanára: Kovács Erika
<i>Szabó Adél</i>	a paksi Vak Bottyán Gimnázium növendéke, tanára: Hermánné Tóthegyi Judit
<i>Pittlik Panna</i>	a gödöllői Premontrei Szent Norbert Gimnázium növendéke, tanára: Ángyán Péter

dicséretben részesült

<i>Körmendy Sára</i>	a budapesti Városmajori Gimnázium növendéke, tanára: Zaránd Kinga
<i>Szász Tünde</i>	a jászapáti Gróf Széchenyi István Katolikus Középiskola növendéke, tanára: Réz Judit
<i>Papp Réka Anna</i>	a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Dr. Szalontai Erika
<i>Igaz Dóra</i>	a makói József Attila Gimnázium növendéke, tanára: Palotás György
<i>Vörös Vilmos</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: Gergely Judit
<i>Kákonyi Éva</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: Gergely Judit
<i>Bokor Zsófia</i>	a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: Gergely Judit
<i>Schiszler Virág</i>	a kiskunhalasi Bibó István Gimnázium növendéke, tanára: Zákányiné Frei Erzsébet